

Татјана КАТИЋ
Историјски институт
Београд

ДЕФТЕР ОВЧАРИНЕ И ТОРОВИНЕ КАДИЛУКА ПЕТРУШ ИЗ 1597/98. ГОДИНЕ*

Анстракт: У раду је представљен попис села с подручја кадилука Петруш у Крушевачком санџаку, која су се бавила узгојем ситне стоке. Дефтер потиче из 1597/98. године и сведочанство је о распрострањености оваца и коза на подручју источно од Велике Мораве, између Ћуприје и Сталаћа. Исти извор пружа могућност да се, барем у грубим цртама, одреди простор који је обухватао кадилук Петруш крајем XVI века.

Кључне речи: Османско царство, дефтер, овчарина (*âdet-i aĝnâm*), кадилук Петруш, санџак, Крушевац.

Опорезивање узгоја ситне стоке у нашим крајевима, регулисано обичајним правом, а потом кодификовано Душановим законом, падом под османску власт унето је и у султанске кануне. Подразумевало је више дажбина: порез на овце (овчарину), порез на стада (торовину), порез на испашу, зимску или летњу и награду за скупљаче овчарине. Целокупан приход од пореза на узгајање оваца најчешће је припадао султану, као што је то случај с овчарином кадилука Петруш, а изузетно је могао припасти спахији, санџак-бегу или вакуфу. Износ овчарине није био висок, варирао је од 2,5% до 3,3% вредности овце, и узиман је једном годишње. У другој половини XVI и кроз цео XVII век, законом прописана овчарина износила је једну акчу на свако грло, а торовина пет акчи на сваких 300 оваца.¹

Попис овчарине и торовине кадилука Петруш чува се у Архиву Председништва Владе Републике Турске у Истанбулу у архивској серији

* Рад настао као резултат истраживања на пројекту Министарства за науку и технолошки развој *Српско друштво од друге половине 17. века до краја Првог светског рата. Постојаност и промене* (Ев. бр. 147027).

¹ Опширније Н. Hadžibegić, *Porez na sitnu stoku i korištenje ispaša*, Prilozi za orijentalnu filologiju, VIII-IX (1960).

Mevkufat Kalemi Ganem Kitabeti no 25. У њему је висина пореза, односно број грла, утврђен одсеком, као што је то, у последњој деценији XVI века, била пракса на целој територији данашње Србије.² Уочљиво је да на овај начин разрезан број оваца и коза, не представља чисте стотине већ бројке 199, 299, 599 грла итд. Ово је чињено да би се избегао виши степен опорезивања.³

Укупно је регистровано 41 село, које се бавило овчарством. На релативно малом простору (вид. карту у прилогу) узгајан је приличан број оваца и коза; одсеком 23.860 грла.

Дефтер овчарине из 1597/98. године пружа нам могућност да стекнемо грубу слику простора који је обухватао кадилук Петруш. То је подручје источно од Велике Мораве, између Параћина и Сталаћа до изворишта Црног Тимока или планине Самањац. На југу граница је била јужна Морава, односно планина Буковик, пошто су села јужно од Буковика, Рујиште, Црни Као и Мозгово, припадала кадилуку Бован.⁴ На северу је граница ишла најмање до града Петруса, данас археолошког локалитета. Прецизније податке може да пружи само катастарски попис Крушевачког санџака, коме је кадилук припадао, јер дефтер овчарине региструје, отприлике, тек половину од укупног броја села ове области.⁵

² Нав. дело, 93

³ Пратећа дажбина уз овчарину била је надокнада за убираче пореза, која је износила чак 20 акчи на сваких 100 оваца. Убирачи су је подизали на шеријатском суду, по предаји целокупне своте пореза, и делили је међу собом тако што су половину своте узимала два писара, која су састављала дефтер, а половину скупљачи овчарине. Нав. дело 101, нап. 201.

⁴ *167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530)*, II, Dizin ve Tırkıbasım, Ankara 2004, 94, 80, 91.

⁵ Године 1530. кадилук Петрус имао је 80 села и 19 мезри. Исто, 32.

[13]

ДЕФТЕР ОВЧАРИНЕ И ТОРОВИНЕ КАДИЛУКА ПЕТРУШ

Село Доње Видово ⁶	одсеком 599
село Шавац ⁷	одсеком 399
село Ветрен ⁸	одсеком 255
село Церово ⁹	одсеком 199
село Горње Видово ¹⁰	одсеком 299
село Ћићовац ¹¹	одсеком 599
село Ратај ¹²	одсеком 399
село Петруш ¹³	одсеком 399
село Крежбинац ¹⁴	одсеком 399
село Ковилова ¹⁵	одсеком 499
село Витошевце ¹⁶	одсеком 399
[14] село Лозна ¹⁷	одсеком 333
село Хлебина ¹⁸	одсеком 699
село Деловце ¹⁹	одсеком 999
село Батинце ²⁰	одсеком 399

⁶ Поред Вел. Мораве, јужно од Параћина.

⁷ На Вел. Морави, код Параћина.

⁸ Данас не постоји село овог имена. Постоје локалитети Церовски и Браљински Ветрен (Ветрење), између села Церово и Браљина, југозападно од Ражња.

⁹ На јуж. Морави, југозападно од Ражња.

¹⁰ Јужно од Параћина.

¹¹ Данас Ћићевац.

¹² Данашње Ратаре, јужно од Параћина.

¹³ Питање положаја средњовековног града Петруса се још увек не сматра решеним. Поред мишљења да је то данашњи археолошки локалитет Петрус, 11 км североисточно од Параћина, у народу познат и као Јеринин граг и град Орловића Павла, постоје и друга. Преглед досадашњих истраживања на ту тему вид. у Кнежевић Б., *Средњовековне цркве и манастири у долини Црнице*, Зборник за ликовне уметности 16 (1980), 230-231.

¹⁴ Истоимено село југоисточно од Параћина.

¹⁵ Данас потес Ковиловица, западно од села Витошевац, поред Велике реке.

¹⁶ Витошевац, североисточно од Ћићевца.

¹⁷ Можда данашњи предео Лојзе између Витошевца и Подгорца, североисточно од Ражња.

¹⁸ Лебина, југоисточно од Параћина.

¹⁹ Непознато.

²⁰ Батинац, источно од Ћуприје.

село Грабовац ²¹	одсеком 999
село Подгорац ²²	одсеком 3142
село Пардик ²³	одсеком 299
село Смиловце ²⁴	одсеком 299
село Краћева ²⁵	одсеком 99
село Островац ²⁶	одсеком 199
село Плана ²⁷	одсеком 644
село Голубовац ²⁸	одсеком 199
[15] село Брница ²⁹	одсеком 299
село Кошена ³⁰	одсеком 399
село Лучина ³¹	одсеком 499
село Доња Илина ³²	одсеком 666
село Ловац ³³	одсеком 499
село Малекице ³⁴	одсеком 299
село Чепур ³⁵	одсеком 399
село Жабина ³⁶	одсеком 322
село Мириловце ³⁷	одсеком 2120
село Горња Мудница ³⁸	одсеком 1322

²¹ Данас Грабово, источно од Ћићевца.

²² Североисточно од Ћићевца.

²³ Источно од Ћићевца.

²⁴ Смиловац, североисточно од Ћићевца.

²⁵ Данас ишчезло насеље; налазило се негде у близини Крћеве (Крчева) реке, североисточно од Ћићевца..

²⁶ Неубицирано. Помиње се 1457. године у повељи деспота Лазара Бранковића. Кнежевић Б., нав. дело, 227.

²⁷ Југоисточно од Параћина, на планини Баба.

²⁸ Југоисточно од Параћина.

²⁹ Данас ишчезло насеље. Помиње се у повељи деспота Стефана Лазаревића из 1427. године. Кнежевић Б., нав. дело, 226, нап. 9.

³⁰ Непознато.

³¹ Између Ћићевца и Сталаћа.

³² Непознато, друго име било је Кочновица. *167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530)*, II, 82. Могуће да је, с обзиром на положај Г. Илина, било негде западно од Ћићевца.

³³ Данас потес источно од села Лучина, јужно од Ћићевца.

³⁴ Непознато.

³⁵ Чепуре, на Вел. Морави, јужно од Параћина.

³⁶ Или Жање, непознато.

³⁷ Мириловац, југоисточно од Параћина.

³⁸ Горња Мутница, источно од Параћина, на обронцима Кучајске планине.

Дефтер овчарине и торовине кадилука Петруш из 1597/98. године

село Доња Мудница ³⁹	одсеком 999
село Горња Илина ⁴⁰	одсеком 599
[16] место Параћин	одсеком 888
село Бресница ⁴¹	одсеком 199
село Стрмац ⁴²	одсеком 199
село Бобовац ⁴³	одсеком 199
село Данкова ⁴⁴	одсеком 599
село Буљан ⁴⁵	одсеком 599

³⁹ Доња Мутница, источно од Параћина, на северним обронцима Бабе.

⁴⁰ У другом турском попису забележено као Горња Илина другим именом Радешовац (*167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530)*, II, 84). Данас Радошевац, село спојено с Ћићевцем.

⁴¹ Данас истоимени потес, на западним обронцима Бабе, поред потока Бресница, који извире код Планае и улива се у Грзу реку код Давидовца.

⁴² Непознато.

⁴³ Поповац, североисточно од Параћина.

⁴⁴ Данас потес Данково на западној страни Параћина.

⁴⁵ Буљане, североисточно од Параћина.

14

سورۃ الاحقاف

تجوید
۶۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۶۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۶۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۶۱۵۶

سورۃ الاحقاف

تجوید
۶۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۶۴۴

سورۃ الاحقاف

تجوید
۱۹۹

13

سورۃ الاحقاف

تجوید
۵۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۵۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۵۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۱۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۵۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۵۹۹

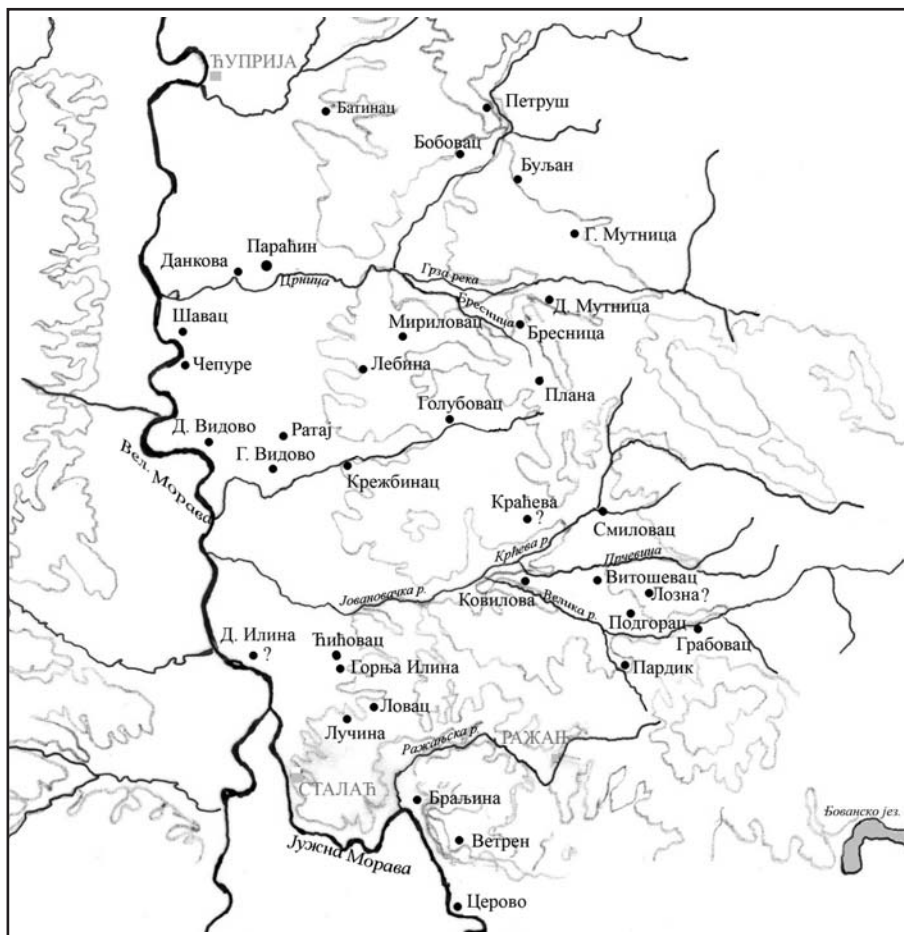
سورۃ الاحقاف

تجوید
۵۹۹

سورۃ الاحقاف

تجوید
۵۹۹

Карта села у кадилуку Петруш опорезованих овчарином



Неубицирана насеља:

- Брњица
- Деловце
- Жабина (Жање)
- Кошена
- Малекице
- Островац
- Стрмац

Tatjana Katić

**SHEEP AND FLOCK TAX REGISTER
OF THE PETRUŠ KAZA
DATING FROM THE YEAR OF 1597/98**

(Summary)

Taxation on breeding sheep and goats in our regions, regulated by customary law, and afterwards codified by Dušan's Code, was also incorporated into Sultan's code of laws upon the fall under Turkish rule. Several taxes were comprised: tax on sheep, tax on flocks, tax on summer/winter pasture, as well as the prize for the sheep tax collectors. The overall amount of the sheep breeding tax income fell most frequently to the sultan himself, as was the case of the Petruš *kaza* sheep tax.

On the territory of the Petruš *kaza* which encompassed the space east of the Velika Morava River, between Ćuprija and Stalać, inhabitants of forty-one village were breeding sheep at the end of the XVII century. Goats and sheep breeders were paying one *akçe* per head of cattle to the Ottoman state, which represented from 2,5% to 3,3% of the sheep value. As for the tax on flocks, they were paying the amount of five *akçe* for each 300 sheep. The sheep tax register which we are about to present, confirms the fact that a substantial number of sheep and goats was being bred on a relatively small area; approximately 23.860 heads.

Keywords: Ottoman Empire, register, sheep tax (*âdet-i aĝnâm*), *kaza* of Petruš, *sancak*, Kruševac.